

II. ABDÜLHAMİT DEVRİNDE GELEN İLK ALMAN ASKERİ HEYETİ HAKKINDA

Kemal Beydilli

1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonunda Osmanlı Devletinin büyük bir mağlûbiyete uğraması, ordunun Rusya'nın ileride muhtemel tecavüzlerine karşı yeniden tensik ve islâh edilmesini kaçınılmaz bir zaruret haline sokmaktaydı. II. Abdülhamit dış siyasette şimdye kadar takib edilen İngiliz ve Fransız politikasına artık tamamen bağlı kalınmaması ve yeni bir alternatif aranması görüşündeydi. Kendisinin Avrupa devletler muvazenesinde yeni bir unsur olarak gördüğü devlet ise, Avrupa'da yeni bir güç olarak parlayan Almanya idi. Almanya'ya yakınlaşma diğer devletlerle olduğu gibi fazla sakıncalar doğurmayabilirdi ve politik olarak da daha az tehlikeli addediliyordu¹. Bu genç imparatorluğun Berlin Kongresinde gösterdiği tutumun yanlış olarak Osmanlı Devletinin lehinde yorumlanması ve Alman-Fransız savaşındaki Alman askerî gücünün parlak zaferi, bu devlete karşı duyulan ilginin artmasına ve bir takım ümitlerin beslenmesine yol açmış bulunuyordu². Berlin Kongresinden sonra Almanya'nın gerçekten ağırlık kazanmasının en önemli misali ise, Osmanlı ordusunun Prusya ordusu örneğinde yeniden teşkilâtlandırılması arzusunun uyanması ve bu gaye için Almanya'dan askerî ve mülkî memurlar celbine çalışılmasıdır.

Gerçekten Osmanlı Devletinin Berlin Kongresinden sonra Almanya'ya yakınlaşmaya çalışması, devletin içinde bulunduğu dış si-

1 Mahmut Muhtar, *Maziye Bir Nâzar*, İstanbul 1341, s. 41.

2 Mahmut Muhtar, *Aynı Eser*, s. 41-42.

yası şartlar muvacehesinde kaçınılmaz gibi görünmektedir. Zira devletin dış politikasını dayandırdığı kuvvetler muvazenesinde son yıllarda önemli değişiklikler husule gelmiş bulunuyordu. Özellikle Kırım savaşından beri devletin bütünlüğüne, kendi menfaatleri açısından büyük bir ilgi göstermiş bulunan İngiltere, 93 savaşındaki ağır mağlûbiyet üzerine Osmanlı Devletinin artık İngiliz nüfûz bölgelerine doğru tehlikeli bir şekilde genişleyen Rusya'yı durduracak bir güç olmaktan çıktığı fikrine saplanmış bulunuyordu³. Aya Stefanos Anlaşması ile teessüs ettirilen 'Büyük Bulgaristan' ile Rus nüfûzu Boğazlara doğru kayarken, doğuda Kars ve Ardahan'ın ele geçirilmesi ile güneye doğru sarkan Rus kuvveti Hindistan'ın «hatt-ı müdafaasını» tehdid edebilecek bir dereceye gelmiş oluyordu⁴. Yeni bir harpte bu muntıkadaki muhtemel bir Rus ilerlemesini durdurabilecek, Fırat nehrine ve daha aşağılara sarkabilecek ve Süveys'e yaklaşabilecek bir Rus ilerlemesine sed çekebilecek bir 'Kara Gücü', Osmanlı Devleti'nin bu son hezimetinden sonra artık mevcut değildi. İngiltere ise Ruslara ancak boğazlar yolu ile denizden müdahale edebilirdi ve bir kara ordusuna sahip bulunmuyordu. Bu gerçekler karşısında bu bölgede Rusların karşısına bir mania çıkartılması, «Tebea-i Şahanedan bazı akvâmı tahrik ile Rusya aleyhinde diğer kuvvetler peydasına teşebbüs»⁵ edilmesi ve Osmanlı Devleti'nin başaramadığı ve başaramıyacağı 'durdurmayı' gerçekleştirebilecek yeni bir 'tampon' olarak bu muntikalarda meskûn Ermenilerin teşkilâtlandırılması öngörülmüş ve bu yolda gerekli tedbirler alınmış bulunuyordu⁶. Berlin Kongresinde 61. madde ile kabul edilen esas, İngiltere'nin bu konudaki düşünceleri için hukukî bir dayanak noktası olacaktır. Öte yandan aynı maksad için Kıbrıs adasının ele geçirilmesi ve hatta İskenderun'dan Fırat'a kadar uzanacak bir demiryolunun inşası ve böylece Ermeni muntikaları ile irtibatın ve sevkîyatın sağlanması da düşünülmüştü⁷. Bu bölgenin tahkimi 1882 de Mısır'a el konulması ile bir derece daha kuvvetlendirilmiş bulu-

3 Kâmil Paşa, *Arıza*, Başbakanlık Arşivi, Yıldız Esas Evrakı, Kısım nr. 9, Evrak nr. 2003, Zarf nr. 72, Karton nr. 4.

4 Kâmil Paşa, *Aynı Vesika*.

5 *Hatırat-ı Sadr-ı Esbak Kâmil Paşa*, İstanbul 1329, s. 96.

6 Kâmil Paşa, *Arıza ve Hatırat*, s. 96.

7 Kâmil Paşa, *Arıza*.

nyordu⁸. İran ve Afganistan üzerindeki Hindistan «hatt-ı müdafaası» için verilen mücadele ise 1907 Rus-İngiliz anlaşmasına kadar devam etmiştir.

II. Abdülhamid gerek bu noktalardan gerekse İngilizlerin daha evvelki tutumlarından ötürü kendilerine haklı olarak güvenmemektedir. Mahmud Nedim Paşa'nın ikinci sadreti sırasında (1875-1876) gelişen Rus nüfûzu karşısında İngiltere'nin duyduğu endişenin, Abdülaziz'in hal'ine kadar vardığı ve belki de bu hadisede İngilizlerin de bir rol oynadıkları Abdülhamid'in ma'lûmuydu⁹. Mithad Paşa'nın İngiltere tarafından desteklenmesi ve Meşrutiyet'in ilanı ile Anayasa'nın kabulü sırasındaki İngiliz tutumu da kendisinde bu devlete karşı şahsî bir kırgınlık uyandırmış bulunuyordu¹⁰. İngiltere bir taraftan Kıbrıs ve Mısır gibi Osmanlı ülkelerine el koyarken, diğer taraftan Tunus üzerindeki Fransız emellerini 'Sus payı' olarak desteklemekten de geri durmuyordu¹¹. Fransa'yı 'Rövanş' duygularından uzaklaştırmaya önem veren ve onu başka yerlerde tatmin ve meşgul etmeye ve yeni sömürgeler elde etmeye teşvik eden Bismarck ise Tunus meselesinde zaten Fransa'nın arkasında yer almaktaydı¹². 1870 yenilgisinin izlerini hâlâ silememiş ve yeni cumhuriyet rejimini oturtamamış olan istikrarsız Fransa da Abdülhamid için dış politikada bir destek olmaktan uzaktı. Zira Fransa, Bismarck'ın kendisini 'izole' etme politikasından kurtulabilmek ve Almanya'yı iki ateş arasında tutabilmek için devamlı olarak Rus politikasını desteklemeye gayret sarf etmek mecburiyetini duymaktaydı. II. Abdülhamid'in Avusturya-Macaristan imparatorluğundan da herhangi bir destek beklemesi ise, kendisini Osmanlı topraklarının tabii mirasçısı arasında gören böyle bir devlet için -özellikle bu devletin Macaristan kanadı için- oldukça zor ve uzak bir ihtimal idi. Ancak 7 Ekim 1879 Avusturya-Macaristan ve Almanya ittifak anlaşması ile Bismarck bu devletin Balkanlardaki politikasını kontrol altında tutmasını bilmiş ve bu devletin gerek Osmanlı İmparatorluğu ve gerekse Rusya ile herhangi bir çatışmaya sürüklenmesini önle-

8 Herman Oncken, *Die Sicherheit Indiens*, Berlin 1937, s. 32-35.

9 Kâmil Paşa, *Arıza*; Mahmut Muhtar, *Aynı Eser*, s. 53.

10 Mahmut Muhtar, *Aynı Yer*.

11 Mahmut Muhtar, *Aynı Eser*, s. 53.

12 Theodor Schieder (Ed.), *Handbuch der europäischen Geschichte*, Stuttgart 1973, VI, 88.

meye çalışmış ve bunda da 1890 yılında vazifesinden ayrılışına kadar da oldukça başarılı olmuştur.

Diğer taraftan Bismarck 1880 başlarından itibaren kendisinin Şark Mes'elesinde şimdiye kadar takib ettiğini gördüğümüz ve 1875 de «Pommeranyalı bir askerinin kemiklerine bile değmez»¹³ şeklinde yorumladığı kayıtsızlıktan önemli ölçüde sıyrılmış bulunuyordu. Kendisi 15 Temmuz 1880 de Prens Wilhelm'e Alman askerî ve mülki memurlarının Türkiye'ye yollanmasını şu şekilde yorumlamaktaydı : «Rusya'daki milliyetperverler, Panslavistler ve Alman aleyhtarları bize hücum edince, Devlet-i Aliyye'nin bekâsına ve kıymet-i askerîyesine lâkayd bulunamayız. Türkler bizim için hiç bir zaman tehlikeli olamazlar. Fakat bazı ahval mutasavvırdır ki, onların düşmanları bizim de düşmanımız olabilir.»¹⁴ Almanya'nın Şark Mes'elesinde şimdiye kadar takib ettiği politikadaki bu değişiklikde, Osmanlı Devletinin Rusya ve Fransa karşısında kuvvetlendirilmesinin ve gerektiğinde bu devletlere karşı Almanya lehinde kullanılması düşüncesinin büyük bir etken olduğu şüphesizdir. Bunun yanında gelişen Alman sanayisi ve sermaye patlamasının da dış politikadaki bu değişikliğe yön vermiş olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır. 1880 den itibaren Almanya sermaye ve nüfus patlaması halinde dış dünyalara açılırken¹⁵, ilk sömürgeler elde etme politikasını da başlatmış bulunuyordu¹⁶. Özellikle Alman silah sanayisinin dış pazarlara açılma gayretleri, ordusunu yeniden düzenlemek ve donatmak isteyen Osmanlı Devletini, Bismarck'ın dış politikadaki tutum değişikliğinden çok daha evvel keşfetmiş bulunuyordu. Bu keşfediş daha 93 harbinden önce meyvelerini vermişti. Osmanlı Devleti 1873 de Krupp fabrikasından boğazların, özellikle Kala-ı Sultanî'nin tahkimi için 500 top satın almış ve bu iş için 6 milyon Taler (yaklaşık 1 milyon Osmanlı lirası) ödemiştir¹⁷. 1877 de yine aynı fabrikadan

13 Jehuda L. Wallach, *Anatomie einer Militärrüffe. Die preussisch-deutschen Militärmissionen in der Türkei 1835-1919*. Düsseldorf 1976, s. 34.

14 Mahmut Muhtar, *Aynı Eser*, s. 39.

15 Gustav Stolper, *Deutsche Wirtschaft Seit 1970*, Tübingen 1966, s. 26, 34.

16 Gustav Stolper, *Aynı Eser*, s. 44.

17 Başbakanlık Arşivi, Yıldız Esas Evrakı, 18-525/500-128-29, Kezâ, 18-525/73-128-24.

100 top satın alınmış bulunuyordu¹⁸. 1879 da ordunun topçu sınıfını islah için toplanan 12 kişilik komisyon raporundan da Krupp toplarının ordu içinde geniş ölçüde kullanılmaya başladığını görmekteyiz¹⁹. 1882 den itibaren gelmeye başlayan askerî heyetlerin ordunun islahı ve donatımı için yaptıkları çalışmalarla Alman silahlarının geniş ölçüde kullanılması kolaylaşmış olacaktır. Hatta bu heyete dahil subayların Alman silah sanayicileri ile irtibatta oldukları ve satışlar üzerinden -bazı Osmanlı Paşaları gibi- komisyonlar aldıkları, memleketlerine döndüklerinde bu sanayicilerin yanlarında iş buldukları ve askerî heyetlerin yolanışında bu sanayicilerin belirli bir yol oynadıkları belgeleriyle tevsik edilen gelişmeler meyanındadır²⁰.

II. Abdülhamid 1880 Mayısında askerî müşavirlerinden Dreyssé Paşa'yı Alman elçisi Hartzfeld'e yollamış ve ordunun yeniden düzenlenmesinde yardımcı olunması için bazı Alman subaylarının yollanması teklifini getirtmişti. Bu teklif Padişah tarafından elçinin huzura kabulünde de tekrarlanmış bulunuyordu²¹. Bismarck kendisine iletilen bu teklifi, yukarıda değinilen değişen Alman politikası ışığı altında müsaite karşılığında ve hatta Viyana hükümetinin böyle bir durumda nasıl bir tavır takınacağını da sorarak müsbet bir cevap da almıştı²². Viyana 1879 ikili ittifak anlaşması ile bağlandığı Alman politikasına uygun bir davranış içinde, doğudaki önemli yerlerde Almanların bulunmasını diğer yabancı devletlerin ağırlık kazanmalarına tercih edeceğini ifade etmişti²³. Bismarck Haziran başında Padişah'ın bu teklifinin kabul edilmesini Kaiser I. Wilhelm'e tavsiye etmiş ve Osmanlı ordusuna subaylar sevkî ile bu devlet üzerinde Alman nüfuzunun artması sağlanacağı ve bir nevi kontrol tesisinin oluşturulabileceği görüşünü dile getirmişti²⁴. 7 Haziran tarihli Berlin'e gelen bir telgrafta ise Padişah'ın istekleri daha açık bir şekilde belirtilmekteydi. Buna göre talep edilen subaylar arasın-

18 Wallach, *Aynı Eser*, s. 32.

19 Yıldız Esas Evrakı, 39-10-97-XVIII.

20 Wallach, *Aynı Eser*, s. 35.

21 Wallach, *Aynı Yer*.

22 Wallach, *Aynı Yer*.

23 Wallach, *Aynı Yer*.

24 Wallach, *Aynı Yer*.

da bir 'erkân-ı harbiye zâbiti ile birer topçu, piyade ve süvari zâbitinin' yer aldığı anlaşılmaktadır. Kaiser'in Türkiye'ye yollanacak subayların maddî yönden garantiye alınması hususundaki kaygularını ise bizzat II. Abdülhamid, hayatta bulunduğu müddetce herşeyin temin edileceğine dair verdiği şahsî teminat ile gidermiş bulunuyordu²⁵. 2 Temmuz 1880 tarihinde «Yıldız Kasr-ı Humayûnunda üç nüsha olarak tanzim olunan»²⁶ ve 6 Temmuz'da Dreyssé Paşa vasıtasıyla Hartzfeldt'e verilen kontrat taslağında ise gerekli teknik hususlar tesbit edilmiş ve aşağıda metni verilen bir 'mukavele müsveddesi' hazırlanmış bulunuyordu.

Almanya Devleti tarafından gönderilecek memurîn-i askerîye ve mülkiyenin şerait-i hidematını havi mukavelenâme müsveddesidir :

1. Madde : Vurûd edecek zabitanın beheri rütbeleri için muhassas olan tayinâtta mağda senevî yirmibeşer bin Frank maaş alacak ve bu maaşlar altın olarak beher mah hitamında, bilâ tedahül ve bilâ noksan tediye olunacaktır. Bir hizmetin ifâsı için bir mahalle izâm kılındıkları takdirde harcırahları bitamamiha tediye kılınacak ve bu harcırah hem rütbeleri bulunan Zabitan-ı Devlet-i Âliyye'nin aynı ahvâlde alacakları harcıraha muadil olacak ve askerî harcırah Nizâmnâmesine tevfikân ifâ olunacaktır.

2. Madde : Mezkûr zâbitân ile memurînin müddeti kontratları üç seneden ibaret olacaktır.

3. Madde : Tarafeyn-i akideyn talebi üzerine kontratları üç sene hitamında teccid olunabilecektir.

4. Madde : Mezkûr zâbitânın birisi hizmeti esnasında ve bu hizmeti yüzünden bir kazaya duçar olarak, hizmete gayr-ı sâlih olur ise devletin Tekâüd-i Askerî Nizâmnâmesi mucebince kendisine rütbesine göre ve kayd-ı hayat şartıyla tekaüd maaşı tahsis kılınacak ve bu maaş nizâmnâme mucebince verilecek maaşın bir buçuk misli olacaktır. Kazâzede olarak vefat eden zâbitin haremine ve haremının vefatı vuku'unda itamına kayd-ı hayat şartıyla tahsis kılınacak maaşın nısfı tahsis kılınacak ve haremının maaşı kayd-ı hayat şartıyla olmakla beraber itam-ı maaş bunların sinn-i rüşde va-

sıl olmalarına kadar (21 yaşını ikmâl edinceye kadar) tediye olunacaktır. Bu maaş dahi altın olarak Osmanlı Bankası tarafından ifa olunacak ve gerek zâbit gerek haremî ve gerek yetimler memâlik-i ecnebiyede dahi maaşlarını alabileceklerdir.

5. Madde : Zât-ı Hazret-i Padîşahî zâbitân-ı mümaileyhüme atıye-i seniyye olarak vurûdlarında beherine bir aylık maaşının iki mislini ve kontoratoları hitamında avdet etmek üzere memleketleri canibine azîmetleri vuku'unda yine mezkûr maaşın dört mislini harcırah olarak ihsan buyuracaklardır.

6. Madde : Jandarma ve Bahriye Zâbiti ile Alman Lisanını talim edecek zâbitin ve Mekâtib-i Harbiye'nin İkinci Nazır-ı Umumisi olacak zâbitin şerait-i hidematı zâbitân-ı saire şerait-i hizmetlerinin aynı olacaktır.

7. Madde : Maliye memurunun maaşı 40.000 Frank ve Bâb-ı Âli'de Hariciye Müsteşarının maiyetinde bulunacak avukatın maaşı ile Gümrük Nazırının muavini olacak memurun yirmibeşer bin Frank olmak üzere tayin olunmuştur. Bu maaşlar dahi zâbitânın maaşâtı gibi tediye olunacaktır. Kontorato müddeti zarfında memurîn-i mümaileyhümden birisinin vefatı vuku'unda haremine kayd-ı hayat şartıyla ve Mülkiye Tekâüdü Nizâmnâmesi mucebince tekaüd maaşı tahsis kılınacaktır.

8. Madde : Gerek zâbitân ve gerek memurîn-i mülkiyeden birisi, menâfi-i devlete muhalif bir harekette buldukları takdirde Hükümet-i Seniyye kontoratolarını fesh ile hizmetten ihraçları hususunda hür olacaktır.

9. Madde : Gerek zâbitân ve gerek memurîn-i mülkiyeden birisi bir cünha veya cinayet icra eylediği takdirde, zâbitler memleketleri kanunu mucebince mücazât olunacak ve maliye memuru ve avukat ve gümrük muavini dahi Kapitülasyon yani Tanzimat usûlü üzere muamele göreceklerdir.

10. Madde : Zâbitler sınıflarına ve rütbelerine göre Zâbitân-ı Osmanîye üniformasını lâbis olacaklardır.

Not : Taraf-ı Eşref-i Hazret-i Mülükânedden talep buyurulan zâbitân ve memurîn-i mülkiyenin cedvelidir :

25 Wallach, *Aynı Eser*, s. 36.

26 Üniversite Kütübhanesi, TY.9045/b

- 1 Piyade Fermanlı Zâbiti
- 1 Topçu » »
- 1 Erkân-ı Harbiye Fermanlı Zâbiti
- 1 Süvari Fermanlı Zâbiti
- 1 Levâzım-ı Askeriye Fermanlı Zâbiti
- 1 Jandarma Fermanlı Zâbiti
- 1 Bahriye » »
- 1 Alman Lisanı Muallimi Fermanlı Zâbiti
- 1 Mekâtib-i Askeriye İkinci Nazır-ı Umumisi
- 1 Maliye Memuri (Mülkiyeden)
- 1 Bâb-ı Âli'de Hariciye Müsteşarı'nın ma'iyetinde bulunacak Avukat (Mülkiyeden).
- 1 Gümrük Nazarı'nın muavini olmak üzere bir memur²⁷.

Bismarck, kendisine iletilen bu kontrat taslağını, üzerine onayladığına ve ileri sürülen şartların müsbet karşılığına dair bir not düşürerek Kaiser'e sunmuştur²⁸. Bu gelişme Almanya'dan yollanacak subayların Prusya ordusundan ne şekilde ayrılacakları, izinli olarak mı yoksa ordudan istifa ederek mi Türkiye'ye yollanmaları gerekeceği gibi bazı teknik hususlarda beliren zorluklarla karşılaşırken, 1880 yaz ve sonbaharı boyunca patlak verip had safhaya varan Karadağ ve Yunanistan hududu mes'elesi milletlerarası politik durumda önemli bir gerginliğin oluşmasına sebebiyet vermişti. Bu durumda Almanya'nın Türkiye'ye askerî heyet yollaması, her ne kadar Bismarck'ın da belirtmiş olduğu gibi, Padişah'ın bu konudaki müracaatı bu krizden çok daha evvel yapılmışsa da²⁹, İngiltere'nin itirazına yolaçmıştı. Bu gergin politik durum boyunca Türkiye'ye 'Uzmanlar' yollanması işi de ağırdan alınmış ve genel olarak krizin atlatılmasına kadar savsaklanmıştır. Bununla beraber el altından Türkiye'ye elverişli subayların bulunup tesbiti için de gayret sarfedilmekten geri durulmamıştır. Türkiye'ye yollanacak subayların Prusya ordusundan istifalarını uygun gören ilk andaki tutumun aday bulmakta yarattığı güçlükleri, bu tutumun değişme-

27 Yıldız Esas Evrakı, 25-52/27-52-74

28 Wallach, *Aynı Eser*, s. 36-37.

29 Wallach, *Aynı Eser*, s. 38.

si ve yollanacak subayların izinli sayılacakları görüşünün kabulü ile ortadan kaldırılmış ve bu suretle böyle bir iş için ordudan ayrılmayı göze alamayanların çekimsizliği bertaraf edilmiştir³⁰.

Karadağ Krizi ve Yunanistan Hududu probleminin halli ve bunların doğurmuş bulunduğu politik gerginliğin geçiştirilmesinden sonra, Ağustos 1881 de II. Abdülhamid'in eski teklifini yenilediğini ve Alman Elçiliği Maslahatgüzarı Hirschenfeld'e bu konuda tekrar müracaatta bulunulduğunu görmekteyiz. Bismarck tekrarlanan bu yeni müracaatla Türkiye'ye subay yollanması işini biraz daha kuvvetle ele almış ve çalışmaları hızlandırmıştır. Aralık 1881 de Yunanistan'ın da Almanya'dan ordusu için subaylar gönderilmesini istemesi bir yeni tereddüdün doğmasına yol açmış, ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa kuvvetler dengesinde küçük Yunan Krallığından daha önemli bir yer tuttuğu gerçeğinin göz önüne alınması ile bu son tereddüdlere izale edilmiştir³¹. Aynı sıralarda Ali Nizamî Paşa ve Reşit Bey'in Berlin'de Bismarck³² ve Kaiser ile yaptıkları görüşmeler, Almanya'dan subaylar yollanması işini büyük ölçüde çabuklaştırmıştır.

Ali Nizamî Paşa ve Reşit Bey'in Almanya'ya yollanması (Kasım 1881) ile II. Abdülhamid'in bu devlet ile olan siyasi münasebetlerinin gelişmesini bir «ittihad ve ittifak» derecesine getirmek istediğine şahit olmaktadır³³. Diğer taraftan yollanacak askerî heyetin ve bir takım mülki memurların bir an evvel gönderilmeleri Bismarck'tan istenirken, aynı zamanda o sıralarda patlak vermiş bulunan Mısır mes'elesi ve Ermeni maddesinin tesviyesi için Almanya'nın yardım ve desteğinin sağlanmasına çalışılmıştır. Başarılı geçen Berlin seyahati dönüşte Viyanaya da uğranılması ve Başvekil ve Hariciye Vekili Gustav Kálnoky ile aynı konularda görüşmelerde bulunularak, Avusturya-Macaristan'ın da «samimi bir ittifak ve ittihada» sevk edilmesine çalışılmak suretiyle bitirilmiştir. Bu görüş-

30 Wallach, *Aynı Eser*, s. 39.

31 Wallach, *Aynı Eser*, s. 40.

32 Ali Nizamî Paşa 15 Aralık'ta, Reşit Bey 19 Aralık'ta Bismarck tarafından ilk defa kabul edilmişlerdir. Bkz: *Die Diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes. 1871-1914*, Berlin 1922, c. III, s. 403-404.

33 Ali Nizamî Paşa ve Reşit Bey'in Berlin ve Viyana «Seyahatnamesi», Yıldız Esas Evrakı, 36-185-141-XII; Kezâ aynı şahısların sundukları rapor, Yıldız Esas Evrakı, 14-88/21-88-12.

meler sırasında Bismarck, Osmanlı Devletini desteklemekte olduğunu açıkça ifade etmiş, Osmanlı Devleti hakkındaki görüşlerini açıklarken bazı önemli tavsiyelerde de bulunmuştur. Bismarck'a göre Padişah parlamentoyu kapatmakla «iyi» etmiştir. Kendisi parlamentonun lüzumsuzluğuna kanidir. Bu kapatılma işinin «hüsn» ile halledilmiş olmasından da ayrıca memnuniyet duymuştur. Bismarck'a göre, Osmanlı Devleti'nin bekası ve kuvvet kazanması ancak Türklerle olabilecektir. Padişah parlamentoya bakmadan hükümet idaresini kendi elinde tutmalı ve «harirden bir eldiven ile mestür demir bir kol ile» memleketi adalet ve hakkaniyet ile yönetmeli ve her yönden terâkki etmesine bakmalıdır³⁴. Tebeaların gerçek arzu ve menfaatlerini düşünerek ona göre durumlarının islâhına cidden teşebbüs etmelidir. Kendisi her şey ile meşgul olamayacaklarından, güvenini kazanmış ve sadakatları tecrübe ile sabit olmuş birkaç vukûf sahibi ve bilgili zevât seçmeli ve onlarla bu işin başarılmasına çalışmalıdır. Seçeceği bu şahıslar ise Saltanat-ı Seniyye'nin menfaatını gerçekten arzu eden ve saltanatın bekasında «hissemend-i menfaat» bulan zevâtın olmalıydılar. Padişah böylelerini ise ancak Türk unsuru arasında bulabilirdi. Çünkü Rum ve Ermeni vesairler bir «his-siyat-ı cemil-i vatanperverâneye mâlik olamazlardı». Zira onların herbirisinin menfaatleri başka başkaydı. «Türkler sadık ve esas-ı kavmiyet ve devlet» idiler. Padişah devleti onlarla idare etmeli, onlarla yönetmeliydi³⁵.

Berlin sefiri Sadullah Bey (Paşa) in de hazır bulunduğu bu görüşmede Ali Nizâmî Paşa ve Reşit Bey Bismarck'ın bu tavsiye ve görüşlerini Padişah adına tasdik etmişler ve Padişahın da bu şekilde düşünmekte olduğunu kendisine temin etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletleri ve milletleri derecesine yükseltilmesi gibi «azim» bir işte Padişahın gerçekten dost bir devletin yardımına ihtiyaç duyduğunun ifadesi ile, kendilerinin Berlin'e yapmakta oldukları ziyaretin, bu terâkki yolunda devlete gerçek bir «istinadgâh» bulmak amacına müstenid bulunduğu ve bu amaçla Almanya'dan mülkiye memurları ve askerî zâbitler istenmekte olduğu anlatılmıştır. Bismarck, Osmanlı ordusunun islâhı için gerekli zâbitlerin yollanmasına muvafakat etmekte olduğunu ifade etmiş ve ayrıca mül-

34 Yıldız Esas Evrakı, 36-185-141-XII ve 14-88/21-88-12.

35 Aynı vesikalarda.

ki alanda, orman, maden vesair nafia hizmetlerinde ve ziraatin geliştirilmesinde kullanılmak üzere gerekli uzmanların gönderilebileceğini de teklif etmiştir. «Devlet ve Saltanat-ı Osmaniyenin beka ve devamının cidden istendiğini» ifade eden Bismarck, Kaiser'in de aynı görüşü paylaşmakta olduğunu tasrih etmiştir³⁶. Yapılan görüşmelerde Bismarck ayrıca Osmanlı Devletinin, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile de iyi ve dostâne münasebetler içinde bulunmasını arzu ettiğini belirtmiştir. Almanya ile yakınlaşma ve arzu edilen «ittihad ve ittifak» ister istemez Almanya'nın esas müttefiki olan bu devletle de dostâne bir yakınlaşmayı zarurî kılmaktaydı. Bir «ittihad ve ittifak» için Osmanlı Devletinin beklediği en önemli husus ise, toprak bütünlüğünün sağlanması ve garanti edilmesiydi. Ali Nizâmî Paşa ve Reşit Bey de zaten bu şartı sağlayacak bir «ittihad ve ittifakın husulüne sarf-ı mesai» etmek üzere tavzif edilmiş bulunuyorlardı³⁷.

Aynı konuda Viyana'da yapılan görüşmeler de olumlu bir hava içinde geçmiş ve Hariciye Vekili Gustav Kálnoky ile «Devlet-i Aliyye ile Avusturya meyanında matlûb-ı Humayûnları olan ittihad ve ittifak maddesi suret-i samimiyede» görüşülmüştü³⁸. Kálnoky de Bismarck gibi Osmanlı Devleti ile samimi bir ittifaka taraftar olduğunu ifade etmiştir. İki devletin müşterek menfaatleri zaten böyle bir ittifakı «her iki hükümetten âtisi için» zorunlu kılmaktadır. Bu gelişmeleri II. Abdülhamid de memnuniyetle izlemiş ve gerekli müzakerelerin ileride yapılması ile «ittihad ve ittifak-ı selâse-i cedidenin hüsn-i ceryanını» Almanya Devletine bıraktığını beyan etmiştir³⁹.

Almanya ile gelişen bu dostluk bilindiği gibi Osmanlı Devletinin Bismarck ittifaklar zincirine idhali ile sonuçlanmamıştır⁴⁰. Zira böyle bir ittifak ile Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünün Avrupa Türkiyesi dışında da temin edilmesi Almanya için pek gerçek-

36 Aynı vesikalarda.

37 Aynı vesikalarda.

38 Aynı vesikalarda.

39 Aynı vesikalarda.

40 Bismarck'ın bir an için Osmanlı İmparatorluğunu da Üçlü İttifak'a dahil etmek istediği bilinmektedir. Aynı bir araştırma konusu olan bu mesele için fikri sorulan Kâmil Paşa'nın II. Abdülhamid'e sunduğu *arize* için Bkz. *Hatırat-ı Sadr-ı Esbak Kâmil Paşa*, s. 95-101.

çi bir tutum olamazdı. Böyle bir durum İngiltere ile sürtüşmelere sebebiyet verebileceği gibi, Almanya'nın Rusya ile olan dengeli münasebetlerini de zedeliyebilirdi. Ancak Osmanlı Devleti'nin gerektiğinde Rusya ve Fransa'ya karşı Almanya lehinde bir «diversion»da bulunabilecek bir düzeyde tutulması da ağırlığı olan bir nokta olarak geçerliliğini korumaktaydı⁴¹. Bu görüş ve yakınlaşma çabalarının ışığı altında, II. Abdülhamid'in 1880 mayısında resmen dile getirmiş bulunduğu askerî uzmanlar yollanması ile ilgili teklifinden iki seneye yakın bir zaman geçtikten sonra, Almanya'da bu konuda son hazırlıklar da tamamlanmış bulunuyordu.

Yollanmasına karar verilen ilk dört subay şunlardır :

- 1— Albay Otto August Johannes Kaehler. 6 nolu Şilezya 2. Hassa Alayı Kumandanı. Vazifesi : Erkân-ı Harbiye Reis-i Sanisi.
- 2— Yüzbaşı Kamphövener. 79 nolu 3. Hannover Piyade Alayından. Vazifesi : Piyade Dairesine memur.
- 3— Süvari Yüzbaşısı von Hobe. 4 nolu 1. Şilezya Dragon Alayından .Vazifesi : Süvari Dairesine memur.
- 4— Yüzbaşı Ristow. 2. Pomeranya Sahra Topcu Alayından. Vazifesi : Topcu Dairesine Memur.

Bu subaylar genel esasları metni verilmiş bulunan kontratta gösterilen şartlar dahilinde vazife görmek üzere gönderilmiş bulunuyorlardı. 1298 (1883) senesine kadar celb olunan mülki ve askerî memurların mukavelelerini havi Üniversite Kütüphanesinde mevcut iki defterde⁴² görülen Türkçe ve Fransızca asıllı kontratların hepsi bu metnini verdiğimiz kontrat taslağının şartlarını aynen kapsamaktadır. Değişiklik yalnız çeşitli mülki ve askerî memurların alacakları senelik maaş tutarlarındadır. Hepsinin hizmet süreleri üç yıl olarak tesbit edilmiştir. Askerî uzmanlar Osmanlı Devleti hizmetine birer derece terfi ederek gireceklerdir. Hepsinin vazifeye başlama, vazife görme, vazifeden ayrılma ve emeklilik, malûliyet ve ölüm tazminat ve şartları aynıdır. Hazırlanan kontratlar bunların İstanbul'a varmaları ve bu kontratları imzalamaları anında yürür-

41 Von der Goltz, *Mektublar*, Yıldız Esas Evrakı, 15-74/81-74-15; Kâmil Paşa, *Hatırat*, s. 96.

42 Üniversite Kütüphanesi, TY. 9044/b ve 9045/b. Beni bu defterlerden haberdar eden sayın hocam Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na teşekkür ederim.

lüğe girmektedir. 1298 senesine kadar hizmete alınan mülki ve askerî memurların listesi de yine kontrat defterlerinde verilmiş bulunmaktadır. Buna göre 1298 senesine kadar 13 askerî ve mülki memurun Osmanlı hizmetine alınmış oldukları anlaşılmaktadır. Böylece I. Cihan Savaşı sonuna kadar sürecek olan bir «Alman Askerî Heyetler» devri açılmış bulunuyordu. Başlangıçta dört kişiden oluşan bu askerî heyet mensubları 29 Ocak 1919 da memleketlerine dönmek zorunda kaldıklarında asker ve subay olarak sayıca 25 000 kişiye yükselmiş bulunuyorlardı⁴³. Memleketimizde uzun zamanlar kalmış ve yüksek mevkiiler işgal etmiş bulunan bu şahısların hangi vazifelerde buldukları, nasıl bir faaliyet gösterdikleri, ne derece başarılı oldukları, siyasi gelişmelerde nasıl bir rol oynadıkları, Osmanlı makamlarına ve Berlin'e ne gibi rapor ve projeler sundukları, incelenmesi gereken meseleler olarak durmaktadır. Bu heyetlerin genel etkinliklerinin meydana çıkartılması ile yakın tarihimizde önemli bir boşluğun doldurulacağına inanmaktayız.

43 Wallach, *Aynı eser*, s. 248.

İsim	Memuriyeti	Senelik maaşı	Tayin tarihi	Vacife süresi	Müddet
Wettendorf	Maliye Müsteşarı Nezaretli	40.000 Frank	2 Temmuz 97	3 Yıl	
Gescher	Harbiye Nezaretli Hukuk Müsaviri	25.000 »	21 Ekim 97	»	
Zorn	Rüşûmat Baş Müfettişi	15.000 »	17 Ağustos 97	»	9 Nisan 99 tarihinde fevt-i hayat etmiştir.
Puschel	Rüşûmat Baş Müfettişi	15.000 »	17 Ağustos 97	»	
von Schilgen Paşa	Levazımât-ı Harbiye Dairesine Memur	20.000 »	22 Ağustos 97	»	
Kachler Paşa	Erkân-ı Harbiye Reis-i sânisî	30.000 »	20 Mayıs 98	»	
Kampfhöfener Paşa	Piyade Dairesine Memur	23.000 »	20 Mayıs 98	»	
Ristow Paşa	Topçu Dairesine Memur	23.000 »	20 Mayıs 98	»	
Hobe Paşa	Süvari Dairesine Memur	23.000 »	20 Mayıs 98	»	
Sébaldt	Nafia Nezaretli Müsteşarı	30.000 »	19 Eylül 98	»	
Baron von Nordenflycht	Ticaret Nezaretli Müsteşarı	25.000 »	19 Eylül 98	»	
Baron von der Goltz	Mekâtib-ı Harbiye Muallimi	26.000 »	19 Eylül 98	»	
Bertram	Rüşûmat Emaneti Muavini	25.000 »	17 Mart 97	»	